

Festival-arkæologi

Arkæologi som kilde til moderne kulturhistorie

af Anna S. Beck, Lasse Sørensen og Laurine Albris, arkæologistuderende ved Københavns Universitet

I sommeren 2006 gennemførtes en arkæologisk undersøgelse på Roskilde Festivalens campingområde. I samspillet mellem det arkæologiske materiale fra tidligere år og den nutidige begivenhed opstod et interessant empirisk materiale – samt en række væsentlige refleksioner over arkæologien og dens metode.

Arkæologi er en kulturhistorisk metode, der traditionelt beskæftiger sig med materielle spor af en fjern fortid. Men det er ikke kun de ældre perioder, der skaber arkæologisk kildemateriale. Mennesket har til alle tider efterladt spor efter sin adfærd. Således også i de historiske perioder – inklusiv de helt nære – selvom sporene sjældent anerkendes som arkæologisk relevante. Der er dog et stigende fokus på potentialet i nyere materiale (se fx flere essays i essaysamlingen ”Fra Vandkunsten til Vestpynten af Amager”).

Vi greb den sjældne chance for at få lov til at arbejde med et recent materiale, der opstod, da Danmarks Radio søgte arkæologistuderende, der ville deltage i en arkæologisk undersøgelse ved Roskilde Festivalen 2006. Undersøgelserne skulle foregå i dagene op til selve festivalen, og vi derfor fik adgang til et materiale, der var så recent som muligt.

For Danmarks Radio var formålet at bruge de arkæologiske undersøgelser som en anderledes formidling af festivalen gennem radio- og TV-indslag. For os var det en oplagt mulighed for at lave et seriøst eksperiment og afprøve det arkæologiske potentiale i et recent materiale. Projektet udviklede sig i gensidig positiv respekt for både de formidlingsmæssige og de forskningsmæssige aspekter af projektet.

Festivalfænomenet er gennem årene blevet belyst fra mange sider, men har aldrig tidligere været undersøgt arkæologisk. Når ca.100.000 mennesker hvert år samles på en mark for at høre musik, bo i telt og for en kort periode forsøge at leve uden for det etablerede samfunds normer, efterlader det et

markant spor på området, på trods af at Roskilde Festivalen er kendt for en effektiv oprydningstrategi med blandt andet brug af biologisk nedbrydeligt bestik og udvidede pantsystemer.

I denne artikel vil vi kort fortælle om undersøgelsen af disse spor og dens resultater. Da den har karakter af et pilotprojekt, vil vi især lægge vægt på de refleksioner, undersøgelserne har affødt: Kan materielle spor belyse nye sider af det mangeartede fænomen, som festivaler er? Ville vi tolke sporene korrekt, hvis vi ikke var bekendte med selve begivenheden? Hvilke forhold skaber det materiale, vi har at arbejde med, og hvad kan læses ud af det? Hvornår er noget truet kulturarv? Hvornår er noget arkæologi?

Vi ønsker at vise, hvor vigtig samtidsarkæologien er, både for en diskussion om en udvidelse af arkæologiens dataområde og en refleksion over arkæologiens metoder. Derudover kan samtidsarkæologi også være relevant for den øvrige samtidsforskning.

Undersøgelsens fire dele

Undersøgelserne faldt i fire forskellige dele: traditionelle arkæologiske undersøgelser i form af rekognoscering, udgravning, udtagning af fosfatprøver samt en række etno-arkæologiske undersøgelser. Undersøgelserne tog udgangspunkt i et område af campingpladsen, som skulle graves væk i forbindelse med grusgravning. Området har været campingareal for festivalen fra 1977 frem til 2005. Fordelen ved at fokusere på campingpladsen var, at festivalen som arkæologisk fænomen ville være lettere at udskille end på selve festivalpladsen, hvor der også afholdes dyrskue, kræmmermarked etc. Da

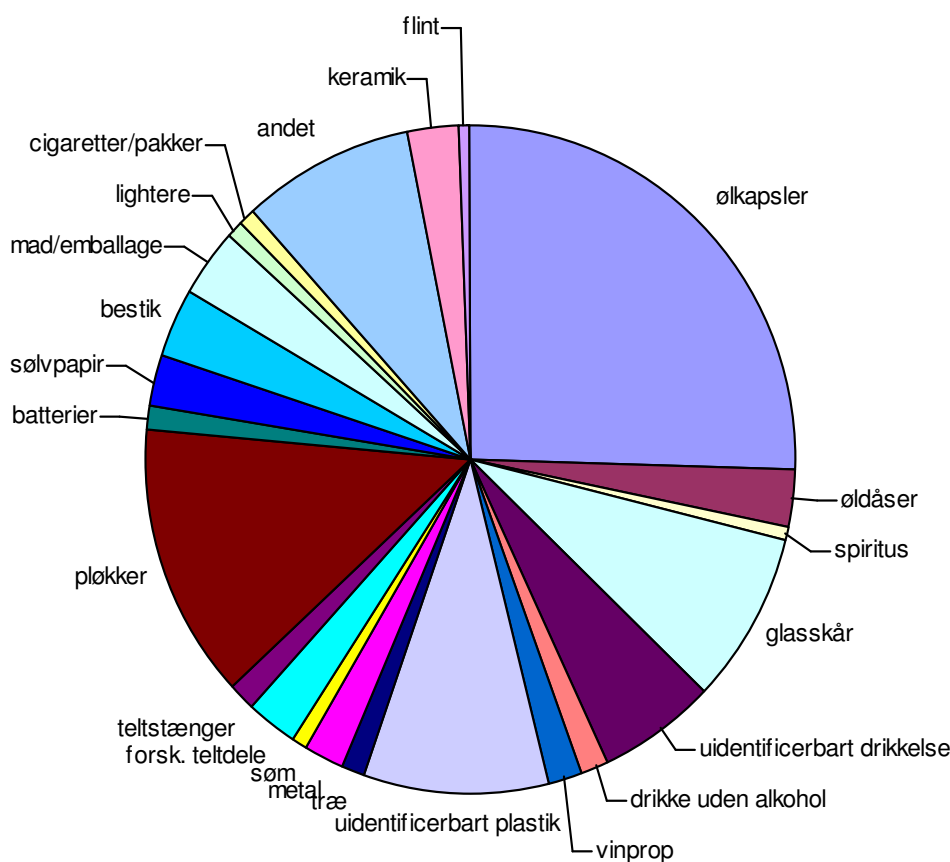
undersøgelserne var begrænset 5 dage, var der naturligvis visse begrænsninger i undersøgelsens empiriske materiale.

Rekognoscering

Der blev lavet en rekognoscering på et 700m² stort udsnit fra det areal af campingpladsen, der skulle bortgraves. Det var det areal vi kunne nå at undersøge på den begrænsede tid vi havde til rådighed. Alt materiale, der var synligt på overfladen, blev indsamlet og registreret. Mængden af materiale var

overraskende. På trods af festivalens affaldshåndtering indsamledes omkring 600 fund (se fig.1).

Fundene var først og fremmest relateret til (alkoholiske) drikkevarer. Derudover udgjorde teltdele også en markant del af materialet. Til gengæld var der kun få fund af emballage og service, der havde med mad at gøre. Der blev også gjort fund, der havde direkte påviselig forbindelse til festivalen. Det drejede sig om stumper af festival-armbånd. Disse kunne relativt let dateres til hhv. 1984, 1987, 1992, 1997 og 1990.

Figur 1: Cirkeldiagram, der viser fundfordelingen af fund fra rekognosceringen

Udgravning

Udgravningen var begrænset til et snit i en central vej. Formålet var at undersøge, hvorvidt der kunne iagttages lag af den såkaldte "smat" bestående af mudder fra regnfyldte år. Ved snittet blev der erkendt adskillige lag. De øverste lag bestod af kompakt groft grus med småsten og mørkebrunt, humøst materiale med stærk urinlugt. Længere nede lå der flere kompakte, brune, organiske lag. Lagene blev tolket som spor efter "smatten" – og især af

festivalens håndtering af "smatten". Tilsyneladende har man i de seneste år spredt grus på vejen, hvor man tidligere har brugt træflis. Det var påfaldende, at der i udgravningen af vejstykket kun var få genstande set i forhold til det rekognoscerede område. Under det nederste "smat-lag" lå et lyst brunt lag, der kunne tolkes som den gamle markoverflade. Det blev bekræftet ved fundet af en dansk enkrone fra 1966.

Fosfattagning

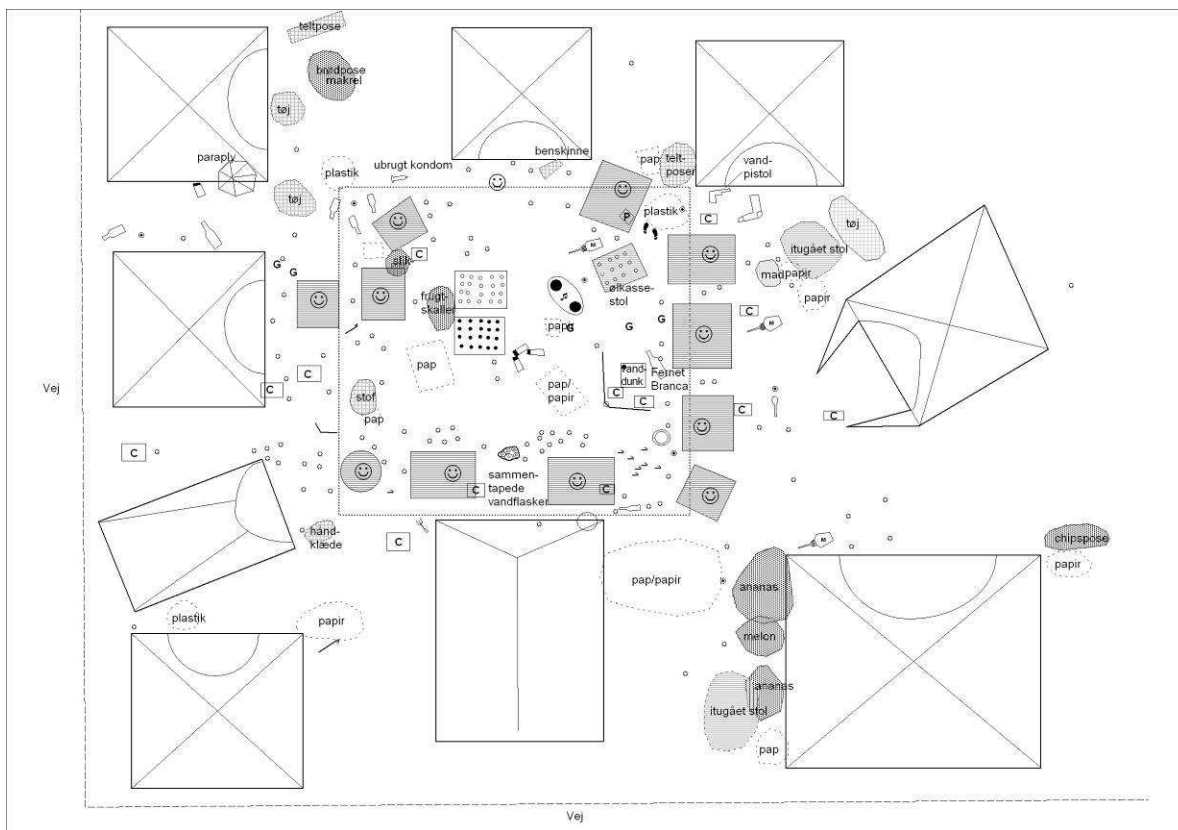
Ved et af campingområdets yderhegn blev der lavet en fosfatundersøgelse. Formålet var at undersøge om den megen urineret ved hegnene under festivalen efterlader et så markant fosfataftryk i jorden, at det i teorien ville være muligt at spore disse hegn på et langt senere tidspunkt ved at tage systematiske fosfatprøver over en større flade. Fosfatprøverne viste, at fosfatkoncentrationen ved hegnet var dobbelt så høj som i arealerne udenom.

Etno-arkæologiske undersøgelser

Endelig gennemførtes etno-arkæologiske undersøgelser i fire eksisterende lejre, der bevidst repræsenterede fire forskellige grupper: en lejr med danske drenge på omkring 20 år, en lejr med svenske drenge og piger på omkring 20 år, en lejr

med gymnasieelever på 16-17 år og en lejr med modne festivaldeltagere på 25-52 år. Formålet med dette var dels at gøre iagttagelser om lejrens placering og indretning, dels at undersøge affalds-spredningen. Efter at have interviewet lejrens beboere blev affaldet i deres lejr indsamlet og registreret. Vi indskrænkede indsamlingen til øl-kapsler, cigaretskod og madaffald. Lejrens grundplan blev skitseret og på grundplanen blev af-mærket, hvor affaldet lå.

Undersøgelserne i de bestående lejre gav et indblik i, hvordan folk indretter deres lejre, og hvordan de behandler og definerer affald. Der var både på-faldende ligheder og forskelle på, hvordan lejrene ordnede deres materielle univers. Forhold der er betinget af alder, køn, kultur og sociale forhold.

Figur 2: Eksempel på plantegning over lejr. I dette tilfælde: lejr med unge danske fyre omkring 20 år.

Refleksioner og resultater

Undersøgelserne på Roskilde Festivalens camping-område giver et billede af, hvad man potentielt kan få ud af recent materiale. Der er store mængder materiale at hente i jorden og mange iagttagelser at gøre, samtidig med at materialet kan sammenholdes med stadig eksisterende praksis og de historiske

kilder. Af dette kan der udledes nogle nyttige refleksioner over det arkæologiske materiale og kildekritik i forhold til tolkningerne af dette. At tage disse refleksioner seriøst er i høj grad med til at løfte undersøgelsen til at være mere end blot en formidlingsgimmick. Refleksioner og resultater

kan deles op i 4 underkategorier: de konkrete, de arkæologiske, de kulturelle og de filosofiske.

De konkrete resultater

De konkrete refleksioner drejer sig om den konkrete viden, man kan få ud af materialet om vores samtid og om miljømæssige spørgsmål.

Festivalkulturen opstod omkring 1970 som del af ungdomskulturen, og de materielle spor giver anledning til at se nye sider af det mangeartede kulturelle fænomen, som festivaler er. Ved vores undersøgelser fandt vi således spor af nye historier, som ikke tidligere har været fortalt.

For eksempel kunne vi gennem udgravningen belyse den historiske udvikling i festivalens håndtering af "smatten". I tolkningen af lagene kunne vi se en udvikling, der gik fra ingen håndtering, over brug af flis og til brug af grus i de sidste par år.

Gennem de etno-arkæologiske undersøgelser fik vi indtryk af, at der findes nogle træk, som går igen, når lejren skal indrettes på Roskilde Festivalen (se fig.2). Teltene ligger omkring et tydeligt centrum, der gerne er overdækket. I dette centrum står stole, ølkassen og evt. et musikanlæg, og her opholder beboerne sig det meste af dagen.

Både materialet fra rekognosceringen og fra de etno-arkæologiske undersøgelser viste, at der var forskel på hvilke aktiviteter, der foregår i lejrene (fx druk, rygning), og hvad der ofte foregik uden for lejren (fx spisning). Denne viden kan bruges til en bedre forståelse af lejrlivet, men måske også til en bedre planlægning af boder og aktiviteter på festivalen.

Gennem hele undersøgelsen var det også muligt at få indsigt i regler og normer ved festivalen i forhold til verden udenfor. Nogle regler tages med (fx affaldssortering), hvorimod andre regler brydes (fx urinering for begge køn ved hegn).

Ved siden af viden om festivalfænomenet kan de arkæologiske undersøgelser belyse miljømæssige spørgsmål som: Hvor meget påvirker urineringen på "ureglementerede" steder det naturlige fosfatindhold i jorden? Hvor effektiv er festivalens egen oprydning? Hvad bevares i jorden og hvad forgår? Det viste sig fx, at der var stor forskel mellem mængden af cigaretskod, der fandtes i de eksisterende lejre i forhold til dem, der opsamledes

ved rekognosceringen. Det har sandsynligvis ikke bund i forskel i mængden af rygere, men snarere i bevaringsmæssige forhold, hvilket også kan bekræftes af andre undersøgelser af samtidens rygevaner.

De arkæologiske refleksioner

Gennem materialet fra både de etno-arkæologiske undersøgelser og rekognosceringen fremkom der en række refleksioner over arkæologisk kildekritik og over faren for stereotype tolkninger, som kan genkendes fra andre arkæologiske sammenhænge.

Ved rekognosceringen var det tydeligt, at det ikke er muligt at udskille den enkelte lejr gennem fundspredningen. Dertil var materialet for omrodet og forstyrret, således at materiale fra alle år var sammenblandet og ikke lå i genkendelige koncentrationer. At materialet aftegner sig så omrodet efter kun ganske få år i jorden, kan mane til forsigtighed med hensyn til tolkninger af fundspredninger, som også er af ældre dato.

Når materialet fra rekognosceringen og fra de eksisterende lejre sammenholdes med den generelle baggrundsviden om festivalen, bliver det tydeligt, at ikke alle forhold tegner sig lige evident i det arkæologiske materiale. Hvor ruskulturen i form af alkohol og rygning (af forskellige slags) var meget tydelig, var musikken, der er den primære grund til festivalens afholdelse, totalt fraværende i det arkæologiske materiale. Hvordan ville festivalen blive forstået, hvis man ikke havde en baggrundsviden om, hvad der foregik?

Derudover var det meget tankevækkende at se forskellene i mængde og karakter af materiale indsamlet i de eksisterende lejre. Selvom der principielt foregik nøjagtig det samme i de pågældende lejre, var materialet så forskelligt, at det måske ville blive tolket som helt forskellige begivenheder, hvis det alene skulle danne baggrund for en tolkning.

De kulturelle refleksioner

De kulturelle refleksioner går i høj grad på, hvor meget forhold som alder, køn, social og kulturel baggrund har indflydelse på håndteringen af den materielle kultur – i dette tilfælde affald, og om hvorvidt disse forhold kan aflæses ud fra det arkæologiske materiale. Sådanne forhold har en tendens til at blive overset i arkæologiske tolkninger.

Figur 3: Eksempel på forskellig affaldshåndtering. Billedet er taget, hvor den svenske lejr (intet affald) støder op til en lejr med danske unge (affald).

Der var markante forskelle mellem de danske lejre og den svenske lejr. Mængden af affald var påfaldende lille i den svenske lejr, samtidig med at affaldet blev sorteret i hhv. dåser, glasflasker og andet affald. I de danske lejre var mængden affald generelt større, samtidig med at alt undtagen ølflasker med pant røg ud i samme affaldsbunke/pose. Dette kan tolkes på baggrund af de forskellige traditioner for affaldshåndtering der findes i Danmark og Sverige. Sverige har en temmelig udbygget affaldssortering, som slet ikke findes tilsvarende i Danmark, og som kan forklare den næsten "rituelle" håndtering af affald i den svenske lejr (se fig.3). Denne adfærd kommer til at indvirke på det arkæologiske materiale og kan også aflæses herudfra.

Et andet eksempel på forhold der har påvirket materialet, kan gives ved at sammenligne håndteringen og definitionen af affald i hhv. gymnasiumlejren og den ældre lejr. I gymnasielejren lå der affald både i poser og løst. I det centrale område lå der meget affald, især rester fra måltider. Beboernes personlige bagage flød nærmest sammen med

affaldet, og gjorde det svært at skelne mellem hvad der var hvad. I den ældre lejr var der en anderledes skelnen mellem personlige ting og affald. Personlige sager var ganske organiserede på fx sengeborde af ølkasser. Affaldet blev til gengæld indsamlet i affaldsposer i et hertil bygget affaldsstativ. Heraf kan ses, at alder også har en betydning for hvordan man organiserer sine ting og sit affald, og dermed påvirker det arkæologiske materiale.

Det skal for god ordens skyld siges, at det empiriske materiale fra de etno-arkæologiske undersøgelser er alt for lille til at basere egentlige kulturelle generaliseringer på. Det kan kun vise overordnede tendenser.

De filosofiske refleksioner

Undersøgelserne giver også anledning til refleksioner af mere generel karakter. Overordnet arbejder arkæologien med tiden og dens materialisering. Derfor får genstande fra fortiden os til at reflektere over tidens gang, og over hvad der forgår. At finde genstande fra sin egen tid i jorden minder om, at også vores egen kultur efterlader spor og vil forgå.

Undersøgelserne gør i høj grad opmærksom på, at vi selv producerer et arkæologisk materiale, og at der principielt ikke er forskel på det materiale som efterlades af stenalderens flinthugger og af nutidens mennesker. På grund af arkæologiens traditionelle fokus på oldtidens perioder har arkæologer en tendens til at tænke på materialet, som om det tilhører helt forskellige kategorier. Dermed behandler man også ureflekteret de forskellige materialegrupper fx flintaffald vs. ølkapsler forskelligt i videnskabelig sammenhæng. Men hvilke kriterier kvalificerer et materiale frem for et andet? Undersøgelserne giver dermed anledning til at diskutere, hvad vi opfatter som vigtig, bevaringsværdig kulturarv. Dette spørgsmål er ofte blevet afgjort på baggrund af den tidsmæssige placering. Festivalkulturen er et særligt fænomen, der er typisk for ungdomskulturen i sidste halvdel af det 20. årh. Arealer, der har været del af festivalens campingareal siden 1977, bliver gravet væk i forbindelse med grusgravning og repræsenterer dermed – for at sætte tingene på spidsen - en truet kulturarv. Vi vil ikke argumentere for, at alt der ødelægges skal undersøges, men mener, at provokationen i spørgsmålet kan være med til at holde gang i debatten om den arkæologiske praksis, så vi ikke blot falder tilbage til en urefleksiv repetition af tidligere praksis.

Samtidsarkæologiens bidrag

Arkæologien er en kulturhistorisk metode, der kan arbejde med materielle levn fra alle tider og alle steder. Den kan også bruges til at fortælle moderne

historie, idet den bidrager med en anden tilgang end de sædvanlige, der ofte fokuserer på skriftlige vidnesbyrd. Med dette pilotprojekt har vi forhåbentlig vist, hvordan samtidsarkæologien kan være et yderst frugtbart bidrag til konkret viden om kulturelle fænomener i vores egen tid. Materielle ting fortæller deres egne historier: Aspekter der måske ikke skrives ned og ubevidste handlinger kommer på denne måde frem i lyset. En lignende konklusion sås fx i den amerikanske arkæolog og antropolog Bill Rahtjes garbologi- projekt, der er et af de mest berømte eksempler på samtidsarkæologi (Rathje & Muphy 1992; Rahtje 1996). Vi vil på ingen måde argumentere for, at samtidsarkæologi er den eneste vej frem til at belyse samtidige kulturelle fænomener – og dermed forsøge at skubbe andre fag ”af banen”, men derimod at arkæologien kan indgå på lige fod med andre fag i et positivt samarbejde, når samtidige fænomener forsøges beskrevet.

Vi har forhåbentlig også vist hvordan samtidsarkæologiske undersøgelser – i og med man selv er en del af kulturen med den baggrundsviden det giver – har givet en anden opmærksomhed på metoder og tolkninger, og dermed et væsentligt bidrag til den faglige refleksion.

Når alt kommer til alt; hvordan kan vi som arkæologer argumentere for, at et tusindårigt kulturrelevn har undersøgelsesmæssig relevans, hvis vi ikke mener, at vores egen nære historie har lige så meget relevans.

Litteratur

Lyngstrøm, Henriette (red.) 2006
Fra Vandkunsten til Vestpynten af Amager. 20 arkæologiske essays.
Saxo instituttet

Rathje, WL. 1996
The archaeology of us.
I: Ciegelski, C.(red.), *Encyclopaedia Britannica's Yearbook of Science and the Future—1997.* New York, Encyclopaedia Britannica. 158-177.
Tilgængelig på:
<http://traumwerk.stanford.edu:3455/Symmetry/174> (læst d. 5/ 3 2007)

Rathje, W. & C. Murphy 1992
Rubbish! The Archaeology of Garbage. London: Harper Collins.

Tak til

DRs Christina Høyer og Otto Schelin for den gode idé og det positive samarbejde.
Roskilde Museum for udlån af udstyr og støtte til projektet.